

Entrevista a Guy Standing al diari *Ara*, per Carles Capdevila.

Guy Standing: “No tenim res a perdre, excepte la nostra inseguretats”

Guy Standing és professor de la Universitat de Londres. Va publicar el 2011 'El precariado, una nueva clase social', i el 2014 va arribar la segona part, 'Precariado: una carta de derechos', en què fa un pas més i, a més del diagnòstic, fa propostes i redacta punt per punt els drets que caldria reconèixer. Fa tres dècades que és un activista a favor de la renda bàsica

Actualitzada el 03/01/2016 00:00

GUY STANDING ACABA DE FER UNA CONFERÈNCIA AL CCCB, atén preguntes a peu dret dels assistents, i encara m'ha concedit una hora d'entrevista abans de poder sopar. “Tinc ganes de prendre una copeta de vi blanc, quan acabem”, em diu. Riu molt, parla molt i es mostra entusiasmat amb els nous moviments que volen acabar amb el que ell, en dos llibres, ha definit com “el precariat”.

- Després de parlar durant dotze hores avui, entre la conferència i l'entrevista, d'on treu l'energia? És així de naixement, o és que és optimista i pensa que les coses canviaran...?

Vinc d'un entorn de classe treballadora. Vaig néixer després de la Segona Guerra Mundial, sóc el primer de la meua família que va anar a la universitat. La meua mare estava furiosa perquè no volia que hi anés, deia: “Això nosaltres no ho fem”. Vaig estar a París el maig de 1968, a Grècia l'any 1969, vaig estar a Grosvenor Square protestant contra la Guerra del Vietnam i vaig estar a Chicago l'any 1971, quan hi va haver les grans manifestacions. He sigut un radical, sempre a les trinxeres. Sempre he tingut aquesta creença que necessitem un retorn

al progressisme, he estat a favor de la renda bàsica durant trenta anys. Treballar a les Nacions Unides em va ajudar perquè em va permetre treballar amb una gran quantitat de països. Vaig ser el director de l'Oficina d'Europa Central i de l'Est de l'Organització Internacional del Treball després que s'enderroqués el Mur de Berlín. Vivia a Hongria però treballava a Rússia, Ucraïna i aquests països. En aquell període la meua indignació es va fer molt forta perquè, com que era un oficial d'alt rang a les Nacions Unides, em barrejava amb el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional, els comitès d'experts neoliberals que van arribar a ser primers ministres, etc. I vaig veure tota aquesta gent i el que feien a Europa de l'Est i el mal i la corrupció sistèmica tan gran que hi havia. Vaig veure gent del Banc Mundial dient mentides, fent trampes, invertint diners...

- I ara escriu i parla sobre "el precariat". I veig que les seves conferències tenen molt de públic.

M'han demanat que parli del precariat en quatre-cents llocs, en trenta-cinc països, i cada audiència és diferent. Quan parles a un grup així tot el que esperes és que el que has dit tingui algun efecte sobre el que faran dues o tres persones de les que hi ha. Si passa això és fantàstic. El que més em trobo amb la gent que està en el precariat és que volen explicar la seva història a algú. I et fa ràbia, et fa plorar. Hi ha molta gent que pateix molt, i els polítics, la casta de cada país, no estan fent-hi res. Estem en una fase política interessant, en la qual sabem que tots els polítics estan, com va dir Beppe Grillo de forma memorable, en el corredor de la mort. Ho sabem. Però encara no tenim una estratègia clara i coherent o una alternativa.

"El precariat és una classe transformadora perquè es vol abolir a ella mateixa"

Molts d'aquests moviments que estan pujant ara com si fossin bombolles, tot i que cometen errors i no tenen experiència política, estan canviant les estructures. L'articulació d'una política del proletariat va tardar vint o trenta anys. Crec que la política del precariat que ara puja és molt més ràpida. Sóc bastant optimista. No serà d'un dia per l'altre, però hi ha molta energia, hi ha molta gent jove que està disposada a participar activament en política. És una barreja dels valors de l'ecologia, el bé comú, la redistribució i la llibertat.

- A qui nota més interessat i motivat?

Molta gent que està als voltants dels quaranta anys, quan mira el seu voltant, i té fills petits, d'uns deu anys o així, comença a preguntar-se "Què farà el meu fill o la meva filla?" Gent que forma part de l'assalariat ve i em diu: "He comprat tres còpies del seu llibre perquè tinc tres adolescents i vull que tots puguin entendre les seves pròpies inseguretats". No cal dir que els joves que han rebut una educació sempre han sigut els líders, però no és només una qüestió dels joves, és estructural.

- Aquesta classe emergent té consciència de ser una classe?

Sens dubte. Quan va sortir el meu llibre sobre el precariat, la gent que em va atacar més van ser els vells marxistes de l'extrema esquerra, els partits socialistes dels treballadors o els trotskistes. Tots ells deien: "No són una classe". Van ser molt grollers, però cada vegada més molta d'aquesta gent es va anar adonant que alguna cosa canvia fonamentalment. Ara ja no m'ataquen més des d'aquest sector, i més i més gent fa servir el terme *precariat*. Al principi van dir que no era una categoria o un terme acceptable, i després ells mateixos van començar a fer-lo servir perquè saben que engloba una sèrie particular

d'experiències. Es pot definir en interessos materials, en relació a la producció i la distribució, i en la consciència. El que fa que el precariat sigui una classe única, radical i transformadora és que és l'única classe que vol arribar a ser prou forta per abolir les condicions que defineixen la seva existència i, per tant, es vol abolir a si mateixa, que és el que fa que una classe sigui radical de veritat, mentre que totes les altres volen millorar la seva posició en relació a les altres.

- Ha d'entrar en política per fer-ho?

Quan vaig venir l'any passat, encara esperava que Podem pogués ser un veritable moviment del precariat. I llavors alguns dels líders al meu voltant van començar a dir-me "Guy, has de continuar fent pressió per aquest partit radical, radical", i han derivat cap al centre. Per a mi això va ser un error important, perquè si vols polítiques de partits del centre vota per un de la casta. Ja existeixen, ja els tens aquests, vota'ls. Per què has de votar gent nova i sense experiència? Per què no et quedes amb els que ja tenen experiència? [riu]. Si es mantinguessin fidels a la idea de ser la veu del precariat tindrien molt de suport.

- De moment el neoliberalisme gestiona la crisi.

Hem de trobar el punt dèbil intel·lectual del neoliberalisme. El capitalisme financer és part del punt dèbil. Perquè diuen que creuen en els mercats lliures, és la seva ideologia, però sens dubte es pot demostrar que han creat el sistema de mercats menys lliure possible. Un altre punt dèbil és que al llarg de la història hem cregut en el judici just. I han creat un sistema en el qual el precariat no pot tenir un judici just: perden els beneficis perquè són decisions burocràtiques, perden la possibilitat d'anar a judici, perden casa seva, perden les feines, sense cap possibilitat de fer-hi front.

"El sistema vol que la gent s'endeuti, pel benefici que n'obté, i perquè siguem porucs disciplinaris"

Si mires les lleis contractuals i de compravenda, t'adones que deixen milions de persones sense la possibilitat d'accedir a un judici just, i això contradiu la mateixa ideologia neoliberal.

- El sistema neoliberal morirà sol?

Té contradiccions, però els capitalistes no es rendiran i ho abandonaran tot. Del que parlo en aquest llibre és de la política de l'Infern, amb un estat més panòptic, un estat més autoritari, més de pa i circ per als perdedors. Ja ho hem vist, això. També hem vist una connexió entre el neofeixisme i el neoliberalisme. Per això tenim grups, com el Grup de Bilderberg, que són molt i molt poderosos. Tota la plutocràcia, els financers i els polítics estan en aquesta mena de grups. Grans quantitats de diner poden crear polítics carismàtics, poden fer que apareguin als mitjans de comunicació, a la televisió, poden reunir diners per a qualsevol cosa, i poden arribar al 35% de l'electorat o el que calgui. No crec que sense una lluita política es rendeixin o es donin per vençuts.

- Qui mana al món?

No m'agrada parlar-ne com si fos només una conspiració, perquè seria massa simplista, però crec que la plutocràcia més el capital financer i les institucions financeres tenen una força increïble. Connecten un nombre relativament petit de persones. Vaig veure la llista de persones que van assistir a l'última Conferència de Bilderberg a Àustria. Cent quaranta persones. Si agafes aquestes cent quaranta persones que van anar a la Conferència durant tres dies, en secret... Quan vas a una reunió d'aquesta mena, reps una declaració que diu: "Tot el que es

digui a la reunió és confidencial”. I si mires els cent quaranta noms hi trobes una barreja de directors de fons d’inversió, Goldman Sachs, governadors dels bancs centrals, primers ministres, caps dels serveis secrets, i generals. No cal ser un estudiant radical trotskista per veure que són un grup enormement poderós. Òbviament, poden comprar polítics, subvencionar els seus partits, manipular els mercats. L’exemple que vaig posar és el del Banc Central Europeu, que va donar un bilió d’euros als bancs! Això no hauria pogut passar en el passat. És un sistema hegemònic, molt sistemàtic. En parlo al meu proper llibre

- De què va?

Jo volia que el títol fos *Capitalisme rendista*, però l’editor m’ha convençut que sigui *La corrupció del capitalisme*, i el subtítol és *Per què els rendistes prosperen i treballar no compensa*.

- Faci-me’n un tast.

Començo amb dues histories. Una és la d’un home anomenat Johan Rupert, que és el propietari d’un grup d’empreses de béns de luxe. S’estima que la seva fortuna és de 7.500 milions de dòlars. Johan Rupert parlava en una conferència de gent de negocis a Mònaco a un grup de gent rica, joiers, i els va dir: “He tingut malsons, de debò, he tingut molts malsons. El meu malson és que sabem que tot és injust i de cop la gent es revolta i va contra mi”. I una altra persona, a Silicon Valley, un multimilionari que va fer la seva fortuna amb Amazon, va dir que li feia por que vinguessin amb les forques, com a la pel·lícula *Novecento*, perquè sap que el sistema és molt injust. Ell deia que està guanyant tants diners, i acumulant milions sense parar, que sap que és injustificable. Fins i tot entre els triomfadors hi ha un sentiment que els divideix perquè saben que el que fan no és legítim.

Un dels reptes del precariat és que necessitem un nou vocabulari. Necessitem una nova manera d'articular les nostres preocupacions. Per això parlo de la redistribució, de la seguretat i el temps.

- El llenguatge de sempre ja no serveix, doncs...

Mentre es facin distincions entre esquerra i dreta, estàs classificant la gent d'una manera que fa que no t'escoltin. Al Partit Laborista britànic, Jeremy Corbyn, sense ser part del precariat, o sense ni tan sols entendre el precariat, ha mobilitzat el precariat perquè li doni suport i ha arribat a ser-ne el líder. Noam Chomsky em va preguntar quina era la meva opinió sobre Jeremy Corbyn, i li vaig dir: "Mira, he anat a la televisió, li he donat el meu suport, l'hauria votat, perquè el primer que calia era desfer-nos de Blair, però si fos religiós, que no ho sóc, el compararia més amb Joan Baptista que amb Jesús [riu]". És una bona metàfora, perquè, bàsicament, necessites un Joan Baptista per netejar el terreny. I ara Blair i tota aquesta gent estan acabats. És bo per preparar el terreny per a un nou partit progressista. No tinc clar que això hagi de passar dins del Partit Laborista. Vaig dir a Noam Chomsky: "És molt més difícil transformar un partit vell que crear un sistema nou. Perquè al partit vell hi ha massa fantasmes, massa nepotisme".

- El precariat té la immigració, té els fills de la classe treballadora però també té gent jove ben formada. ¿Creu que aquest tercer grup ha de ser el líder d'aquesta mena de revolució?

Jo no faig servir el terme *revolució* : és una *transformació*. Crec que els del tercer grup, els que tenen un nivell d'educació més elevat, la part afortunada del precariat, han de ser els líders. Sempre ha sigut així. Els antics moviments polítics del proletariat els van liderar els artesans especialitzats i la gent amb educació, que van aportar-hi el lideratge.

Però és important que siguin representatius de totes les parts del precariat, perquè llavors crec que trobaran que alguns dels assalariats se'ls hi afegiran perquè els preocupen els seus fills, es preocupen per ells mateixos, per la societat, no els agrada que es creï una societat amb gent sense sostre per tot arreu i gent endeutada...

- Tenen una relació amb la feina molt diferent.

Si ets del precariat, no penses que la teva feina sigui la cosa més important de totes. No creus que la solució serà que tothom tingui feines estables a temps complet. Els del precariat volen treballar tant com qualsevol altra persona. Volen treballar fent el que els entusiasma. "Estic disposat a treballar en un bar o un cafè durant un temps perquè necessito els diners. Ja sé que no seré feliç fent-ho, però ho faria igualment. Però el que realment vull fer és feina creativa, artesana, la feina de bon ciutadà".

- Per què treballem?

Des que l'espècie humana es va desenvolupar, va evolucionar, vam voler treballar per millorar les nostres vides. No crec que el més important, el que necessitem, sigui tenir una feina i uns ingressos. Per exemple, potser volem passar més temps cuidant la nostra mare, que és molt gran. I voldríem passar més temps ajudant a preservar el paisatge del nostre poble, perquè en aquests moments no hi ha prou gent que tingui temps per a les qüestions ecològiques, etc.

"Fins i tot entre els que triomfen hi ha el sentiment que el que fan no és legítim"

Hi ha moltes formes de treball que no tenim en compte i en aquests moments no les comptem a les estadístiques, no estan remunerades,

no les respectem i no són considerades importants. Però si ho pensem bé, són les coses més importants de totes. Per tant, hem de canviar la manera de pensar.

- Vostè parla de tres lluites: reconeixement, representació i retribució.

En aquests moments, a quin nivell estem?

De les tres, la primera la complim en un 60%. Dit d'una altra manera, cada dia surten blogs sobre el precariat, la gent sent que l'entenen, està preparada i és conscient que és part del precariat; per tant, estem arribant a l'objectiu molt ràpidament. Amb la qüestió de la representació, estem tot just començant. Però alguns dels moviments que demanen representació del precariat comencen a prendre forma. Tenen la veu del precariat en les polítiques socials, en les oficines dels alcaldes, etc. Per tant, diria que la complim en un 30%. Pel que fa a la redistribució, només en un 10%. La redistribució crec que està arribant a formar part del debat públic. Per exemple, en els béns comuns, la redistribució dels béns comuns. El precariat realment ho entén, en tots els països. Necessitem un enfocament verd i ecològic, rescatar els béns comuns, els espais públics, la desmercantilització, l' *antifracking*...

- I la renda bàsica.

La qüestió de la renda bàsica l'he estat defensant durant trenta anys i en els últims cinc anys he notat un canvi enorme. Molts dels que solien oposar-s'hi ara sembla que l'hagin inventada, és fantàstic! És com quan tens molts pares, que tens molts regals [riu]. Així que no em fa res quan tothom em diu que ja havien pensat en això. Els dic: "Perfecte, molt bé!" I ja m'està bé. Però cada vegada és una política més legítima. S'estan fent proves a Holanda, a Finlàndia, a la Gran Bretanya... Comença a tenir respectabilitat. Més partits polítics ho estan

considerant. Per això em vaig quedar tan decebut quan Podem se'n va retractar.

- Parlem de l'educació.

L'educació s'ha mercantilitzat. S'han mercantilitzat els acadèmics, els professionals de l'ensenyament, les institucions, les escoles de secundària i les universitats, que han arribat a ser part de la indústria. I l'estructura de classes de la societat s'ha reproduït dins el món acadèmic. El primer que cal fer és que la veu dels estudiants, la veu dels acadèmics i en particular la veu del precariat entre els acadèmics se sentin en la gestió de l'educació i l'escolaritat. Això només arribarà quan ho exigim i demostrem que és una demanda legítima. El grup que està estructuralment més preparat per lluitar per això és el precariat, perquè els altres grups no hi estan tan interessats. Si ets un assalariat i tens dos fills, pots portar-los a una bona universitat i podràs pagar-ne la matrícula. Si ets part del precariat, en surts amb uns deutes que duren tota l'eternitat. En el nou llibre, he escrit sobre la ironia màxima que planteja això: el deute dels estudiants, que als Estats Units, a la Gran Bretanya, a Austràlia i a molts països és astronòmic.

- Tots estem endeutats, cada cop més.

Aquest sistema actual vol que la gent s'endeuti. I vol una gran quantitat de deute, perquè el deute produeix beneficis, i produeix ingressos amb els interessos, i fa que la gent sigui disciplinada, els fa porucs. Si tens molts deutes i ets al precariat, tens por, i això és el que volen. Necessitem una estratègia per fer front al deute sistèmic. No cal explicar-ho gaire a l'audiència espanyola, perquè ho han vist amb els sensesostre i la crisi tan terrible de l'endeutament. Si mires a altres

llocs del món, l'endeutament és una malaltia enorme. Quin país té el deute familiar més alt de tot Europa? Dinamarca. I quin país està incrementant més ràpidament el deute i la desigualtat? Suècia. Per tant, afecta a tot arreu.

- L'educació hauria de ser la solució i hauria de garantir la meritocràcia, però no amb la desigualtat...

Crec que hi ha el perill que, davant el fet que cada vegada hi ha més joves que, quan surten de la universitat, o no tenen feina, o només tenen accés a feines dolentes, o a feines en què no fan servir cap de les seves qualificacions, els neoliberals responguin: "Incrementeu el preu de l'educació, de manera que el nombre de joves que anirà a la universitat disminuirà, perquè no en calen tants". La resposta progressista és: "No, cal rescatar l'educació, perquè l'educació és la teva cultura, la teva societat". Hem de dir que aquest és un dret social i un dret del desenvolupament. La majoria de les universitats gasten una quantitat de diners enorme intentant guanyar diners. I això no és el que se suposa que han de fer.

- Qui està més a prop del precariat: l'assalariat o el proletariat?

Crec que hi ha elements de l'assalariat que estan més a prop del precariat. La meva por és que l'antic proletariat està minvant, perdent una part dels principis dels antics laboristes i escoltant l'extrema dreta. Són els que escolten l'Alba Daurada o el UKIP o el Partit de la Llibertat a Holanda. Per tant, és poc probable que es converteixin en els líders de les polítiques del precariat. Sí que crec honestament que parts de l'antic proletariat, si sentissin unes polítiques progressistes que els oferissin més seguretat, més implicació en la societat, més

accés a coses que els seus fills valoren, deixarien d'anar cap a l'extrema dreta.

- Què en pensa d'aquesta classe anomenada *proficients*?

És molt interessant. Són persones que tenen les habilitats, les competències, les xarxes i no els importa tenir una seguretat laboral a llarg termini. No és una cosa a la qual aspirin. Perquè creuen que tenen les habilitats, l'accés als diners, l'habilitat de progressar... Per tant, fins a cert punt, part dels proficients són el que el precariat voldria ser: tenir prou diners, prou habilitats, prou llibertat per portar les regnes de la seva vida. Per tant, part dels proficients estarien potencialment aliats amb el precariat. Són com els grans artesans d'abans, que saben que són bons, són afortunats, són artistes o alguna cosa així, però entenen que no tothom té la sort que tenen ells, i tenen prou educació per entendre-ho. Sovint, grans artistes que són proficients tenen polítiques força progressistes, perquè són capaços d'entendre que tenen una bona veu, que són creatius, que saben ballar, o pintar, o són fusters amb una gran habilitat, o bons paletes. Però entenen que són afortunats. Per tant són radicals. I si mira al segle XIX, trobarà que els líders més radicals eren d'aquesta mena de persones, i per això se'ls va anomenar la *classe perillosa*.

- M'agrada el seu sentit de l'humor. No és gaire freqüent en gent d'esquerres o gent que vol canviar el món. A vegades són gent avorrida i empipada.

Crec que el sentit de l'humor és important. És una arma molt forta. Hem de barrejar l'empipament i l'humor perquè no hi ha res que sigui més capaç de destruir el poder que la sàtira. Riure's d'ells de veritat. I

l'humor també aixeca els ànims. Si estàs empipat pots estar d'acord amb algú però potser no t'hi entens.

- Si ens tornem a trobar d'aquí deu anys, el món serà una mica millor?

Estic convençut que una vegada hàgim vist un renaixement del concepte de futur, el renaixement de la idea que podem tenir un futur millor que el present, i que podem canviar, una nova política progressista prendrà forma. Farem que el futur existeixi, això mateix. El poema de Percy B. Shelley *La màscara d'Anarquia*, que a vegades cito en les meves xerrades, és on crec que som ara mateix. “ *Ye are many- they are few!*” [“Vosaltres sou molts, i ells pocs!”] és l'últim vers del poema. Estem en aquesta etapa en què espero que prenguin forma nous líders i nous moviments. Segur que serà conflictiu, però prendran forma. Necessiten gent amb més experiència perquè els donin més confiança en ells mateixos, més suport, per dir-los: “Esteu construint el futur, no tingueu por”. No tenim res a perdre, excepte la nostra inseguretats.

Entrevista a Guy Standing al diari *Ara* per Àlex Gutiérrez

Guy Standing: “Qualsevol polític que digui que els sous pujaran per al precariat menteix”

Esquerra Professor a la Universitat de Londres i cofundador de la Xarxa per una Renda Bàsica Mundial, aquest economista lamenta que el neoliberalisme estigui guanyant la batalla del discurs tot i incórrer en el que considera grans contradiccions

Actualitzada el 08/01/2015 00:00

L'any 2011 va encunyar el terme *precariat* per descriure aquesta classe social que transita permanentment entre feines inestables o sent que en qualsevol moment podria deixar de fer peu a la piscina de la seguretat econòmica. En el seu nou llibre, *Precariado, una carta de derechos* (Capitán Swing), Guy Standing explica com es pot reformular el sistema.

Quanta gent es pot dir que forma part del precariat?

A la majoria de països industrialitzats, incloent-hi Espanya, més d'un terç de la població ja pertany al precariat o creu que hi pertany. I això inclou els periodistes, per cert, que entenen bé i de primera mà la naturalesa d'aquesta nova classe. Hem arribat a una massa crítica, i això és un moviment psicològic important: és el primer pas necessari per poder articular una resposta.

Mentre la resposta no arriba, el panorama que descriu és desolador.

Bé, també podem veure els membres del precariat com a alguna cosa més que víctimes. Perquè hi ha una certa llibertat en no ser absorbits pel sistema. Això pot ser estimulants, encara que comporti patir inseguretat crònica.

En el seu llibre reclama que no es redueixi el treball només a les

activitats laborals.

A través de la història, sabem que moltes maneres de treballar han sigut més importants que les laborals. Però les estadístiques, la política, els economistes, els llibres de text... totes tracten les formes de treball no laborals com a irrellevants. Cuidar els fills, els avis, fer voluntariat ecològic... tot això ho hauríem d'integrar en qualsevol sistema econòmic.

Quin paper juga l'educació en aquesta equació?

Necessitem una campanya a llarg termini perquè l'educació deixi de ser una mercaderia. Hem vist els últims trenta anys com es comercialitzava no només la universitat sinó també els instituts. Si ets a l'elit, pots tenir una educació alliberadora: amb filosofia, història, art... amb tot el que ens fa persones i ciutadans. Però si ets al precariat, ja no. Et diuen que, com que això no et prepara per al mercat laboral, és un luxe fora del teu abast. esclar, al projecte neoliberal li interessa aquest empobriment de la ment perquè si no estàs educat aleshores no tens capacitat de subversió ni opció de creure que es pot fer alguna cosa millor. Però el preu és alt: tanta gent sense coneixement polític són susceptibles a demagogs i populistes.

Perdoni si la pregunta és naïf, però, si el sistema és tan defectuós, ¿com hem deixat que sigui hegemònic?

Quan comença el neoliberalisme i la globalització als anys 80 el seu objectiu era desmantellar les institucions i la solidaritat perquè s'enfronten al mercat i, a més, no augmenten la productivitat. I així, es quadruplica la força de treball al món, obrint la Xina, l'Índia... Si hagués passat en poc temps, hi hauria hagut una revolució que hauria acabat amb tots els polítics. Però el projecte neoliberal va oferir el pacte fàustic d'una orgia consumista. Gasteu i endeuteu-vos! Tindreu crèdits barats, hipoteques per a tothom, subsidis d'atur... I, mentrestant, anaven debilitant les institucions. Ara diuen: ja no es pot seguir així.

Però van donant diners als bancs i grans empreses per reviscolar-los perquè, segons diuen, puguin invertir i fer fluir el diner. Però hi ha una contradicció colossal: crees una classe social que no pot comprar els béns que calen per generar producció i treball.

Defensa la renda bàsica, però és una mesura demonitzada. Diuen que és utòpica. Que no hi ha prou diners. Que converteix la gent en ganduls.

Aquests arguments vells són prejudicis superats. Els desapareixen cada cop que surt el tema, però és que ja som en unes circumstàncies diferents. Es diu que no hi ha prou diners mentre subvencionen a mans plenes empreses i, fins i tot, individus que ja tenen molta riquesa. Cal que els polítics entenguin que, si no és que tens seguretat en la teva població, no tindràs consum i demanda de productes i serveis. I sobre l'altre tòpic: si dones renda bàsica, la gent és més productiva, no pas menys. Quan tens una primera feina, t'estanques? No: intentes progressar. Espero que aquí Podem no es tiri enrere amb la seva proposta de renda bàsica.

I de quin import hauria de ser?

No m'agrada posar-hi un número ideal. El que és important és moure'ns en aquesta direcció. Relaxar les condicions de la gent que rep el subsidi. Donar 400 euros al mes, per començar, i dir que només apunta una tendència. És igual: ja estàs canviant el sistema, com han començat a fer-ho a Alaska i a Noruega.

Ens diuen que el 2015 serà l'any de la recuperació. ¿Pujaran els sous i s'acabarà el precariat?

Els sous són cada cop més volàtils. I seguiran baixant. Qualsevol polític que digui que els salaris pujaran per al precariat menteix o no té ni idea d'economia. Només cal veure que molta gent de mitjana edat i gran, tot i que no pertanyen al precariat, senten una afinitat per aquesta classe social, perquè els fills o amics sí que hi són. I això d'"ajudem els nostres fills i els fills ens ajudaran" s'ha trencat: molta

gent gran veu que haurà de sacrificar-se per ajudar la generació que ve.

Enrevista a Guy Standing a *eldiario.es* per Ernesto Castro

Guy Standing: “Tengo que ponerme en tu pellejo”

Entrevistamos al autor de *El Precariado*, que estuvo el pasado martes en el Círculo de Bellas Artes de Madrid hablando de “Una agenda política para el precariado” junto a Jorge García López e Iñigo Errejón

Entrevistamos al autor de *El Precariado*, que estuvo el pasado martes en el Círculo de Bellas Artes de Madrid hablando de “Una agenda política para el precariado” junto a Jorge García López e Iñigo Errejón

Parece una broma argentina, pero no lo es. “Nuestros sueños no cogen en vuestras urnas” es un lema del 15M traducido del castellano al inglés y del inglés de nuevo al castellano, que Guy Standing cita en *El precariado. Una carta de derechos*. El traductor de *Capitán Swing*, Andrés de Francisco, se ha visto en un brete al traducir un libro que dice que los precarios son *denizens*, lo opuesto en inglés a ciudadano; un libro que divide a la sociedad en seis grupos sociales entre los cuales están los *proficians*, traducidos como profitécnicos de trabajo flexible y clase media. Un libro que detalla los artículos de una *charter*, una carta magna que tiene que ver menos con la concesión monárquica de privilegios, tal y como la conocemos en España, que con la petición y el reclamo de derechos desde abajo, una tradición de iniciativas legislativas populares que en Inglaterra se remonta hasta el cartismo del siglo XIX y su referente mitológico, la Carta Magna de 1215 y la Carta del Bosque de 1217, origen en última instancia del procomún ecologista anglosajón.

Guy Standing (en inglés, literalmente: un tío de pie) es un apátrida que carece derechos políticos en su país natal, Reino Unido. Vive en una casa de campo en Ginebra como Jean Jacques Rousseau y da clases a tiempo parcial en la Escuela de Estudios Orientales y Africanos de

Londres, una institución académica cuyo lema es “Saber es Poder” y en cuyo escudo hay un elefante y un dromedario, símbolo de las antiguas colonias en India y el canal de Suez, donde [las conferencias inaugurales](#) se imparten todavía con toga y birrete.

Standing ha trabajado treinta años en la Organización Internacional del Trabajo, analizando durante los años 70 la situación de la fuerza de trabajo en países con baja renta per cápita como Jamaica, Guayana, Malasia o Tailandia, elaborando durante los años 80 una serie de informes sobre la flexibilización neoliberal del mercado de trabajo en los Estados Unidos y en Europa, cofundando en 1986 la Red Terráquea de la Renta Básica (las siglas en inglés son BIEN) y finalmente estudiando durante los años 90 la economía de Rusia después de la URSS y la de Sudáfrica después del Apartheid; lo raro de Standing es que, habiendo estado siempre en el lugar adecuado en el momento adecuado, pensando los problemas económicos de actualidad desde una perspectiva típicamente izquierdista, haya tardado tanto tiempo en hacerse famoso.

Hacía falta un neologismo.

En los países de lengua latina llevamos oyendo la cantinela del precariado desde las movilizaciones del invierno francés de 1995, pasando por la contra-cumbre altermundista y [posoperaista](#) de Génova 2001, y Standing ya hablaba de los flexitrabajadores en su libro de 2002, *Beyond the New Paternalism*, y del precariado en *Work after Globalization*, del año 2009. Está visto que, hasta que no colocó el latinajo en el título de su best seller de 2011, *El precariado. Una nueva clase social*, no le tradujeron a catorce idiomas y no tuvo que hacer más de 300 presentaciones en hasta 33 países. De la mano de Andrés de Francisco y Capitán Swing, Standing estuvo el pasado martes en el

Círculo de Bellas Artes de Madrid hablando de “Una agenda política para el precariado” junto a Jorge García López y un Iñigo Errejón que quiso evitar por todos los medios que el evento se convirtiera en una rueda de prensa sobre su expediente y/o Podemos. Entrevistamos a Standing en la sala Valle-Inclán, mientras el público tomaba asiento una planta más abajo, ante una alucinante y madrileña puesta de sol que lanzaba sus destellos amarillos sobre el rostro de este economista de 66 años.

En *El Precariado. Una carta de derechos*, dice suscribir una ideología progre, basada en el velo de ignorancia de John Rawls, según la cual una política pública es buena si favorece los intereses de los que están en peor situación; lo opuesto a esto, según dice, es el utilitarismo de Jeremy Bentham, que solo tiene en cuenta los intereses de la mayoría. Sin embargo, cuando habla del trabajo flexible en el Art. 4 de su carta de derechos, escribe: “El precariado debe combatir las prácticas teniéndolas por lo que son para la mayoría”. ¿No será usted mismo, en el fondo, un utilitarista de mayorías?

No hay contradicción entre una política de mayorías y el [principio de seguridad rawlsiano](#), que hay que recordar que es un principio entre cinco que propongo. Este principio dice que una política pública es socialmente justa si incrementa la seguridad de los grupos más inseguros. La carta propone una revisión de la gran trinidad de la Igualdad, la Libertad y la Solidaridad y empiezo diciendo que la perspectiva utilitarista, que ha dominado nuestro bipartidismo político durante los últimos treinta años, ha de enfrentarse a una contradicción, porque de hecho las clases medias están encogiéndose y el precariado está creciendo, lo que hace muy difícil el mantener una estrategia benthamita de intentar demonizar y castigar a las minorías. Mientras sea la minoría pueden hacerlo. No es algo que defienda, estoy

en contra de ello, pero podría soportarse si solo fuera un 10% de la población. Pero cuando estamos hablando de castigar al 40% de la población, se trata de castigar a millones de personas.

Vuestra nueva ley de seguridad ciudadana, por ejemplo, es un trozo de legislación notoriamente de derechas, que ataca a los grupos vulnerables y todavía está planteada para las clases medias. Eso atrae a vuestras clases medias, a vuestro salariado, a vuestra elite. Estáis castigando a los inmigrantes, a los desempleados, que son vuestras minorías. De acuerdo. Pero mientras tanto el precariado está aumentando, así que cada vez estáis castigando más, en cierto sentido, a vuestros propios hijos. Esta es la contradicción ideológica principal. Estamos viendo cómo el precariado se está alejando de este tipo de estrategia utilitarista, lo cual resulta bastante reconfortante, ya que supone una apertura de la mente ante lo que la agenda política neoliberal está haciendo realmente a la gente.

En sus dos últimos divide la sociedad en seis grupos: la elite, el salariado, los profitécnicos, el núcleo, el precariado y el lumpenprecariado. ¿Es ésta una distinción objetiva, basada en los ingresos, en la estabilidad profesional o en otra medida empíricamente definible, o tiene que ver con la conciencia de clase subjetiva? Y si se basa en la estabilidad profesional, como apunta en el libro, ¿por qué no incluye bajo el mismo paraguas a los llamados proletarios del salariado y a los del núcleo? Es una distinción redundante.

Los grupos se distinguen por tres dimensiones. Se distinguen en primer lugar por sus relaciones de producción. Tienen distintas formas de trabajo o de empleo. Los grupos superiores tienen muchas formas de seguridad, una suerte de narrativa ocupacional y realizan actividades cómodas para su educación. El precariado, por el contrario,

afronta un trabajo inestable, no realiza un trabajo o un empleo que sea equivalente a su educación y están explotados dentro y fuera de los centros de trabajo de formas que el resto de grupos ni huele.

Otra dimensión son las relaciones de distribución que se discuten en el libro. Sus fuentes de ingresos difieren. Los que están en la plutocracia o en la elite ganan dinero del capital. Los del salario tienen seguridad, pensiones, vacaciones pagadas y todas esas cosas. Cada vez más gente del salariado no forma parte de la clase trabajadora porque están ganando sus ingresos cada vez más del capital: de los retornos de sus inversiones, por ejemplo. El antiguo proletariado tenía seguro de empleo, acceso a beneficios estatales y por tanto un ingreso social distinto del que tiene ahora mismo el precariado. El precariado tiene que descansar casi por completo sobre el dinero de su salario y no tiene acceso a otras formas de ingreso: los beneficios no salariales del salariado y del proletariado. No tiene acceso a ese espacio de los derechos. Eso lo coloca en una situación de inseguridad única, constantemente sometido a la explotación por los intereses que están por encima de él, incluyendo los préstamos diarios, las becas préstamo para estudiantes y cosas como estas que no paran de chuparse ingresos.

Y la tercera dimensión, la única que carece de traducción en castellano, es que son denizens, lo que en inglés significa que hay gente en el precariado que está perdiendo derechos: derechos civiles como el acceso a una justicia apropiada; derechos culturales, no pueden pertenecer a una comunidad que les dé identidad; derechos sociales, porque no tienen acceso a beneficios garantizados; derechos políticos, porque no están representados por el momento en el espectro político; derechos económicos, porque no pueden llevar a la práctica su cualificación.

Estas tres dimensiones distinguen a estos grupos, y por supuesto que conducen a diferentes formas de conciencia. Los que están en el precariado están de hecho más liberados del sistema del que les hemos expulsado, porque no se sienten una parte material del mismo, no se sienten vinculados a él, sino que se les considera unos extraños, a pesar de que su número esté creciendo. Así que esto les da un punto de vista radical, y yo creo que es importante diferenciar y escapar de la antigua terminología marxista de las dos clases, porque paraliza la imaginación, la comprensión de las dinámicas efectivas.

En su respuesta a la reseña negativa que hizo Jan Breman de *El precariado* (Pasado & Presente, 2013) para la New Left Review , *Porqué el precariado no es un concepto espúreo* , dijo que la precarización es una “adaptación de las expectativas vitales a un empleo inestable y a una vida inestable”. Y no es una cosa de la crisis: como señala en *El precariado* , en la Italia del año 2000, cuando la tasa del desempleo era del 4%, el 70% de los bachilleres iba a la universidad y un 40% de los graduados trabajaba en un empleo que no requería formación superior. Mientras tanto, en Alemania, según mucha gente el modelo a seguir de los países del Sur, solo un 38% de los bachilleres iba a la universidad. ¿Cree que hay un problema sistémico con que vaya demasiada gente a la universidad?

Para mi uno no puede estar sobreeducado. Creo que a los neoliberales les gustaría que interpretásemos la situación como que hay demasiada educación. Eso es lo opuesto de lo que yo creo. Creo que debemos divorciar la educación del mercado de trabajo. Tiene que haber un derecho a ser educado al máximo de la capacidad de cada uno. Eso ha sido siempre la visión progresista y uno solo cae en la trampa si interpretas la educación como la preparación de la gente para sus curros en el mercado de trabajo y para mi ésta es una forma alienada

de pensar; es falsa conciencia. Por eso yo le presto tanta atención a la desmercantilización de la educación. Debemos recapturarla para la ciudadanía.

Hegel lo describe bellamente, cómo la educación primaria y secundaria debería ser una cuestión de liberarnos a nosotros mismos y capacitarnos para entender nuestra cultura, nuestra filosofía, nuestro arte, nuestra civilización, nuestra historia. Y cada vez más en este sistema mercantil, con las escuelas y las universidades orientadas hacia el lucro, todos esos grandes valores de la Ilustración están siendo expulsados a los márgenes. Así que en Europa y en los Estados Unidos cada vez más gente parece tener un nivel de educación muy elevado pero en realidad se les vacía de una educación realmente liberadora y me parece que en lo fundamental es un argumento vergonzoso que alguien pueda siquiera imaginar que alguien como yo está en contra de maximizar la educación. Tenemos que rescatar la educación del capital humano.

Usted sostiene que debemos abandonar una noción antagonista de la política, el “ellos contra nosotros”, y promover una noción más solidaria de la misma. Quisiera saber qué opinión le merece la teoría populista que sostiene que no puede haber emancipación sin antagonismo. Y hasta qué punto usted mismo no suscribe una visión antagonista del campo intelectual cuando cita irónicamente The Economist y The Financial Times , que recientemente apoyó a Podemos en el tema fiscal, como diciendo “Incluso los enemigos nos dan la razón”. ¿Acaso cree que el antagonismo y la demonización del adversario es un aspecto irreductible de la política?

Tenemos que evitar centrarnos en demonizar a los grupos, particularmente los grupos vulnerables de nuestra sociedad. Nuestro

punto de partida debe ser un cierto sentido de antagonismo hacia un sistema, una serie de estructuras, una serie de instituciones, que están generando una desigualdad y una inseguridad creciente. Yo lo que deploro son los pasteleos utilitaristas que nos dividen en pequeños nosotros identitarios, quienquiera que sea ese nosotros. Se presentan a sí mismos como la clase media contra los inmigrantes, los rumanos, los musulmanes, los discapacitados, las mujeres.

Ahí es donde debe contestarse a la demonización. Para mí las personas de izquierdas se conducen siempre por un sentido de empatía social, que es muy distinto de la derecha que tiende a ser moralizante, a menudo guiada por una cierta interpretación de la religión, que dice: “Vamos a ayudarte y a apenarnos de ti. Pero si no haces lo que decimos te castigaremos”. Esa suerte de perspectiva moralizante es totalmente ajena a cualquiera que se considere un progresista, que por el contrario suele decir: “Tengo que empatizar contigo. Tengo que intentar ponerme en tu pellejo.”

La última y obvia pregunta: ¿qué opina de la trayectoria de Podemos, desde su apoyo a la Renta Básica a las últimas propuestas subsidiarias de corte neokeynesiano? ¿Podría mencionar más partidos que suscriban (parcial o totalmente) algunos de los puntos de su carta de derechos?

Creo que es vital para Podemos, aunque no puedo dar lecciones porque no soy español, pero me parece vital que cualquier partido que emerja desde un escenario precario mantenga ese ethos radical, ese espíritu radical. Y creo que sería fatal si en la carrera hacia las elecciones generales, por ejemplo las del año que viene, que este partido se aproximara al centro para maximizar su atractivo ante lo que ellos creen que es la clase media, porque si hacen eso

rápidamente se verán expuestos a la crítica: si no queréis transformar la realidad, ¿para qué vamos a votaros?

En cuanto a la Renta Básica, yo apremiaría a todos los partidos a que intentaran visitar este asunto en el contexto de su propia ideología y posición. Yo he sido un defensor de la Renta Básica desde hace mucho tiempo y acabamos de realizar unas pruebas piloto en India que han demostrado ser muy transformadoras. En Brasil han sido también bastante exitosas los experimentos en esa dirección. Yo creo que la política española, particularmente la izquierda, pero no solo, tendría un gran avance si se pudieran realizar algunas pruebas piloto, si se pudiera aplicar la Renta Básica en zonas realmente pauperizadas, para ver qué sucede. Estoy seguro de que tendría unos resultados formidablemente positivos.

Yo claramente les diría a los amigos de Podemos que no deberían asustarse por las políticas públicas conservadoras. Deben entender que la gran pregunta es: si Podemos entiende mejor al precariado que el resto de partidos, según nos ha dicho, ¿cómo piensa proveer al precariado de seguridad social básica, de un cierto control sobre sus vidas y de una capacidad de desarrollar sus capacidades si no tienen la Renta Básica? ¿Cuáles son las alternativas? La Renta Básica es asequible, tendría resultados maravillosamente positivos en el mercado de trabajo, daría a la gente un sentido de seguridad y de hecho aumentaría su confianza a la hora de secundar una nueva política.

Entrevista a Guy Standing a *La Directa* per Julia Bacardit

"El 'precariat' és una classe social molt radical, l'única que vol ser prou forta per abolir-se a si mateixa"

Guy Standing és economista i professor a l'Escola d'Estudis Orientals i Africans de la Universitat de Londres. És cofundador de la Xarxa Renda Bàsica i els llibres més famosos que ha publicat són *El precariado*.

Una nueva clase social (Pasado y presente, 2013)

i *Precariado: Una carta de derechos* (Capitán Swing,

2014). Standing ha encunyat el terme de *precariat* per referir-se al que ell considera una nova classe social global en gestació, la de la gent que té múltiples feines i, tot i així, no arriba a final de mes: des de les persones becàries fins a les migrants en situació irregular, el precariat s'estén a conseqüència de la creixent globalització econòmica que ha tingut lloc arreu del món des de mitjan anys setanta.

Defineixes el precariat com una classe en construcció, diferent del proletariat o la classe obrera. Si el laborisme era pel proletariat, què hem de defensar el precariat?

La part bona de les entrevistes és que els periodistes entenen bé el concepte de precariat, els toca de prop (riu). Vaig treballar per la International Labour Organization durant molts anys i sempre m'enfrontava al fet que les enquestes i les estadístiques només tenen en compte el treball remunerat al mercat. Moltes feines són completament ignorades i això em va fer pensar que seguïem una agenda errònia. A més, el model laborista tradicional és molt sexista.

Per què és sexista?

Te'n donaré un exemple. Si et contracto com a dona de fer feines, la

renda nacional creix, l'ocupació i l'economia creixen. Però, si ens casem i continues fent la mateixa feina, la *national income*, l'*employment* i el creixement econòmic disminuiran. Com que la feina que faries no comptaria com a força de treball, es convertiria en res, perquè només es quantifica el treball a canvi de diners. Una petita diferència implica que, a les estadístiques sobre treball, tota la feina que (sobretot) fan les dones no es mesuri. I no només les feines domèstiques, hi ha moltes activitats que no es mesuren de cap manera. D'acord amb el laborisme del segle XX, tots els privilegis són per qui fa *labour*, feina remunerada.

Quina és la diferència entre feina i labor (*work and labour*)?

"Per què tots els privilegis han d'anar a la gent que serveix el te al seu amo i no a aquella gent que serveix te als seus familiars? O la gent que treballa per la comunitat, que no rep res..."

La feina remunerada (*labour* en anglès) té valor d'intercanvi, és un terme marxista. La paraula *feina* té una definició més àmplia, són totes les activitats que hem de fer o que volem fer i que estan fora del mercat laboral. Per què tots els privilegis han d'anar a la gent que serveix el te al seu amo i no a aquella gent que serveix te als seus familiars? O a la gent que treballa per la comunitat, que no rep res... El laborisme és molt restrictiu i això ve de molt lluny. El període que va de la fi de la Segona Guerra Mundial fins a mitjan anys setanta va ser dominat pel laborisme: es van construir habitatges socials, subsidis per aturats, garanties d'un cert benestar, etcètera.

Socialdemocràcia?

Sí. El sistema socialdemòcrata es va col·lapsar perquè cada vegada obríem més l'economia global. Als vuitanta, ja hi havia un sistema econòmic diferent que estava eclipsant la socialdemocràcia i, dels

vuitanta fins ara, l'oferta de treballadors mundials, el nombre de gent que forma part del mercat de treball internacional, s'ha quadruplicat. Això implica dos bilions de persones més que s'incorporen al mercat global. No cal ser un economista amb màsters per entendre que, si incrementem el nombre de persones del mercat global i aquests dos bilions extra –que són majoritàriament indis i xinesos– estan habituats a un salari que és una cinquena part del que es cobra a Europa o als EUA, la globalització econòmica comporta l'esfondrament de la vella socialdemocràcia europea.

La socialdemocràcia es va construir sobre les bases del proletariat. En què es converteix la socialdemocràcia quan el proletariat passa a ser precariat?

El que ha passat arran de la globalització, el neoliberalisme i tot el que implica és que tenim una fragmentació de classes. Quan tens una plutocràcia que és menys de l'1%, que és un petit 0,1%, tens una elit i el que jo anomeno un *salariat*, la gent que té feina segura garantida, pensions i vacances pagades. I aquests grups van obtenint més i més ingressos, es beneficien del capital. Aquest 0,1% de plutòcrates cada vegada controlen més l'economia mundial. Si no tens els suport de bilionaris, no triomfaràs en la política americana, això ho sabem. A molts països europeus, si no tens el suport de la plutocràcia, no seràs escollit a les eleccions. Si el teu partit no té suport financer, els mitjans menystindran les teves credencials, diran mentides sobre tu.

"La plutocràcia i l'elit –el *salariat*– cada cop reben més ingressos del capital. Inverteixen el capital en propietat, en mercats financers i en economies emergents i els va molt bé, es fan cada vegada més i més i més rics i no els importa que l'atur a Espanya sigui del 40%" / Guye Sancho

Què fa aquest 0,01% de plutòcrates amb el capital financer?

La plutocràcia i l'elit –el salariat– cada cop reben més ingressos del capital. Inverteixen el capital en propietat, en mercats financers i en economies emergents i els va molt bé, es fan cada vegada més i més i més rics i no els importa que l'atur a Espanya sigui del 20, el 30 o el 40%. Els és igual sempre que puguin continuar fent els seus diners dins el sistema global.

Però, perquè ells puguin fer diners dins el sistema neoliberal, no és necessari que hi hagi consumidors, que el precariat compri?

Clar, necessiten una classe consumidora massiva i necessiten un augment de la demanda de consum a la Xina. Perquè és allà on estan creixent els grans mercats; tenim una crisi global perquè la plutocràcia es va fent cada vegada més rica. Poden enfortir l'Estat panòptic i les comunitats engabiades perquè en trauran beneficis durant molt de temps. A llarg termini, la crisi vindrà perquè les desigualtats seran massa explosives i el precariat es convertirà en una classe, conscient de si mateixa –com passava abans amb el proletariat. Calen unes polítiques del i pel precariat.

Això sona hegel·lià. La història és un procés cap a alguna banda o funciona com un cicle?

"Ens trobem en plena transformació global i hem arribat al punt en què les inseguretats i les desigualtats creixen tant que hi ha el risc genuí de la ultradreta, d'un nou capítol històric d'autoritarisme"

No, no; no estic fent prediccions. En comptes de fixar-me en Hegel, em fixo en el que deia fa un segle l'economista hongarès Karl Polanyi (autor de l'obra *La gran transformació*, on argumentava que el capitalisme no només no és un procés natural de l'home, sinó que és una imposició violenta de les classes mercantils). Caminem cap a una transformació global

equivalent a la que insinuava ell. La gran transformació de Polanyi era un període dominat pel capital financer, en què les desigualtats i les inseguretats creixien fins que esclatava la crisi i, aleshores, la gent es posicionava a la ultradreta. Ara, ens trobem en plena transformació global i hem arribat al punt de crisi en què les inseguretats i les desigualtats creixen tant que hi ha el risc que augmenti la ultradreta. Tenim un risc genuí de viure un nou capítol històric d'autoritarisme i aquest autoritarisme podria triomfar.

Com als anys 30. Era un moment similar al d'ara?

Era un moment similar. Per evitar-ho, necessitem un nou tipus de polítiques progressistes, les *polítiques del paradís* que tracto de manera exhaustiva al meu últim llibre. Necessitem unes polítiques provinents del precariat i que representin els interessos del precariat. Perquè és l'única classe que no es pot sentir seduïda per uns quants diners extra o una mica més de seguretat. És una classe que vol la transformació de les estructures i crec que això és el que fa que el precariat sigui una classe emergent. El que la converteix en transformadora des d'una perspectiva marxista o fins i tot hegeliana és que és una classe molt radical i l'única que vol ser prou forta per acabar amb les condicions que la defineixen i, en conseqüència, abolir-se a si mateixa com a classe. Les altres classes només volen millorar el que tenen, no volen cap transformació de les estructures. Les elits, la plutocràcia, el salariat: aquests no volen cap transformació. L'antic proletariat tampoc vol cap transformació, només vol el que tenia abans, tornar a la vella normalitat. Però el precariat és l'únic que vol canviar les estructures.

Hi ha precariat a la Xina?

El meu llibre del precariat sortirà en japonès i en mandarí d'aquí poc;

tots dos països tenen un precariat molt ampli. Vaig tenir una conversa a porta tancada amb dirigents xinesos i els vaig avisar que tenen una classe en formació, el precariat, cada vegada més gran; i m'entenen perfectament. Saben que, si no responen al precariat, a la llarga tindran agitació social.

"Per entendre el precariat, has d'entendre que, de manera intuïtiva, aquells que el configuren volen tenir una vida segura durant la qual puguin desenvolupar la seva personalitat, creativitat i feina"

A Catalunya i a l'Estat espanyol, Ciutadans ha arribat al Parlament sense declarar-se de dretes ni d'esqueres, però amb programes polítics reaccionaris. Creus en la tendència d'anar més enllà de les nocions tradicionals sobre l'esquerra i la dreta? No és perillós?

Hi ha molts perills. Però, fins a la crisi financera de 2008, el precariat va anar creixent, la gent vivia endeutada. I aleshores va arribar la crisi i tot va petar; el precariat es va expandir. El 2011, la primavera àrab, els indignats, el moviment Occupy Wall Street... van ser una reacció gairebé espontània. I van ser accions dels que al meu segon llibre anomeno *rebels primitius*. Crec que els rebels primitius de 2011 van aconseguir un gran èxit a l'hora d'articular un sentit d'identitat i de reconeixement mutu d'una classe, el precariat, que està en vies de construcció. Això és un primer pas cap a unes noves polítiques progressistes. Has d'identificar-te com a grup, dir "formo part del precariat i no me n'avergonyeixo". Hi ha un segon estadi que és l'ascens de partits com Syriza, Podem i altres moviments del precariat; però continuen sent rebels primitius.

El precariat és un fenomen global i Syriza i Podem no deixen de ser partits polítics nacionals, no moviments globals...

Sí, però cada vegada tenen més connexions internacionals. Quan Tsipras va ser escollit, el gener, tothom va anar cap a Atenes. Cada vegada hi ha més relacions a escala internacional; la meua por és que

aquesta primera generació de partits nous vulguin semblar respectables als ulls de les classes mitjanes. Si això passa, en lloc de representar clarament i sense ambigüitats el precariat, voldran sonar respectables per un segment de població més ampli.

Això passa amb Podem. El seu missatge varia i s'adapta, busca un públic més ampli...

Tens raó, des de fora no entenem bé les dinàmiques de Podem. Conec Owen Jones, és un laborista fet a l'antiga i no entén el precariat. Al meu últim llibre cito un grafit que vaig veure en una paret de Madrid que deia: "*Lo peor sería volver a la normalidad*". Per entendre el precariat, has d'entendre que, de manera intuïtiva, aquells que configuren el precariat volen tenir una vida segura durant la qual puguin desenvolupar la seva personalitat, creativitat i feina, però de manera diferent a la dels seus pares. No volen una feina estable dins la mateixa empresa tota la vida, que és el model antic. Per tant, calen una sèrie de noves polítiques dissenyades pel precariat i dirigides a beneficiar el precariat. Al meu segon llibre, intento respondre la pregunta *Com serien les polítiques del precariat?* i tinc 29 propostes que podrien atraure el precariat i que no haguessin atret l'antic proletariat. Reforço la distinció entre proletariat i precariat.

"El que és transformador del 'precariat' és que és una classe molt radical, l'única que vol ser prou forta per acabar amb les condicions que la defineixen i, en conseqüència, abolir-se a si mateixa com a classe" / Guye Sancho

Cal instaurar mesures polítiques que casin la flexibilitat laboral (treball autònom, feines temporals, projectes específics i aïllats) amb la seguretat?

Sí. Els sindicats, els partits socialdemòcrates i els laboristes han comès

un error històric terrible. Durant els anys vuitanta i noranta, quan jo treballava a la International Labour Organization, vaig conèixer tots aquests líders que venien a l'ONU i jo sempre els deia: "Heu d'acceptar la flexibilitat, no podem tornar enrere, quan hi havia feines estables vitalícies". Però els sindicats encara eren forts als noranta i no en van fer cas, es negaven a acceptar la flexibilitat laboral (que d'altra banda ja era una realitat imminent). Haurien d'haver-la acceptada a canvi d'una renda bàsica, un sou extra mensual pagat per l'Estat, que garantís certa seguretat als ciutadans pluriempleats en feines precàries i contractes temporals. Avui, a Espanya, teniu contractes que poden durar un dia o una setmana o no teniu contractes –la renda bàsica compensaria aquesta inseguretat.

Professionalitat democràtica en detriment de la competitivitat individualista. Per al precariat, la manca d'ofertes de feina dignes incita a la competència deslleial. Com es pot polititzar i unir una generació que ha entrat al món del treball en aquest context d'egoisme i competitivitat?

Una de les qüestions és que, si formes part del precariat, no tens una identitat ocupacional, una narrativa ocupacional. Amb el neoliberalisme dels últims trenta anys, els estats han desmantellat de manera sistemàtica totes aquestes comunitats ocupacionals. Doctors, infermers, professions que tradicionalment es gestionaven pel seu compte, amb els seus mecanismes de protecció social, la seva ètica i els seus estàndards: tot això s'ha esfondrat, els han impedit controlar-se a si mateixos i reproduir-se com a grups ocupacionals. El repte és que tens molts grups diversos que configuren el precariat i no tenen l'habilitat de controlar el seu propi desenvolupament professional. Cal reinventar la situació d'alguna manera i això vol dir que els sindicats han de deixar de ser organitzacions per una empresa o en contra

d'empresaris i passar a ser organitzacions que representin el precariat. No crec que els antics sindicats puguin fer-ho, calen nous moviments socials que representin la comunitat i un nou perfil de sindicats que estiguin molt més orientats a les negociacions amb l'Estat.

Com a membres del precariat, hem d'enfrontar-nos a caps que no es preocupen de nosaltres. Per què hem de ficar-nos en política en lloc d'anar contra els amos, tal com ha fet sempre el proletariat?

"Si et quedes sense feina, el teu amo també pot perdre la seva. El mercat laboral és més provisional que mai. El teu enemic principal no és l'amo sinó l'Estat, que fa coses que afecten la teva vida"

Perquè canviaràs d'amo demà i l'amo també canviarà els empleats demà, de manera que no pot ser el teu enemic en el sentit tradicional. El dia que tu et quedis sense feina, ell també pot perdre la seva; avui, el mercat laboral és més provisional que mai. El teu enemic principal no és l'amo sinó l'Estat, que està fent una sèrie de coses que afecten la teva vida.

Se suposa que el neoliberalisme implica la no intervenció de la política estatal en l'economia, però tu dius el contrari al teu llibre.

El neoliberalisme és més intervencionista que cap altre sistema. L'Estat, avui dia, s'assegura que la renda estatal es converteixi en tant capital financer com sigui possible i que es reparteixi més entre la plutocràcia, la gent que té patents o propietats intel·lectuals. En el sistema actual, si tens una patent, tens garantit el monopoli d'una renda durant vint anys. L'Estat ajuda les grans corporacions a obtenir aquests beneficis, són relacions establertes per l'Estat. Al mateix temps, l'Estat regula la part més baixa del mercat de treball a través dels subsidis d'atur; només pots obtenir atur si fas tal, tal i tal altra cosa; i això és una altra gran regulació. És regular el comportament del

precariat i, ahora, vigilar-lo, d'acord amb l'estat panòptic descrit pel sociòleg Foucault (que consisteix en un model de vigilància segons el qual tots els ciutadans es controlen a si mateixos).

Què hem de fer amb l'economia? Boicotegem empreses i obrim cooperatives?

Continuar treballant per obtenir la renda bàsica. Perquè així dius als neoliberals: “Dieu que esteu a favor del lliure mercat; aleshores, com és que les institucions fan que el lliure mercat sigui impossible? Esteu extraient renda amb la propietat intel·lectual i amb el capital financer; esteu usant subsidis estatals per mantenir l'afluència del capital financer de plutòcrates, de les elits i dels assalariats (vegeu com Espanya i altres països de la UE han hagut de salvar els seus bancs que feien fallida, no és lliure mercat?). Tot això que dic està en contradicció amb el lliure mercat. És regulat! Si tens una patent i inventes alguna cosa, ve Google, Apple o IBM i et diu que et pagarà cinc milions per l'invent. El que fan aquestes grans corporacions és aspirar, comprar fins que posseeixen milers de patents, de les quals extreuen bilions de dòlars en l'àmbit financer. El sistema és una contradicció en si mateixa: clama que està a favor del lliure mercat, però ha fet una estructura que impossibilita l'existència real del lliure mercat. Han construït el mercat menys lliure de la història. Fan servir aquestes regles per permetre que els plutòcrates facin diners i els estan donant grans subsidis per fer encara més diners. I qui paga pels subsidis dels plutòcrates i les seves patents? Els nostres impostos. Després diuen que tenim dèficit pressupostari i opten per les mesures d'austeritat. Austeritat és retallar en despesa pública i empètir els impostos que han de pagar els rics; és el contrari d'oferir una renda bàsica. El dèficit pressupostari fa que els governs hagin de retallar despeses... i quines despeses retallen? Retallen els beneficis dels pobres i del precariat,

retallen en infraestructura social, serveis de salut, educació. Totes aquestes coses que patim a Europa i que s'estan comercialitzant són el resultat d'aplicar les polítiques d'austeritat arreu del continent. El que fem és augmentar les desigualtats i la fragmentació de classes... El sistema està profundament corromput i no es tracta d'una corrupció individual, sinó d'una corrupció global; la política té el repte de frenar aquest procés.

Precariat i criminalització...

"Anomeno *Denizens* els que han perdut els drets que un ciutadà dona per fet que té. Cada vegada més gent s'adona que no té accés a la justícia perquè no es pot permetre un advocat ni el luxe de perdre els judicis"

Avui dia, hi ha moltes més accions registrades i considerades criminals que en el passat. Tenim molta més gent que pot fer *les coses malament* perquè hi ha moltes més coses que estan categoritzades com a *mal fetes*. A més, hi ha gran quantitat de gent molt endeutada i amb moltes inseguretats que s'enfronta a la trampa moral de la pobresa. Si infringeixen alguna norma, tindran problemes. Vam fer un experiment a la Gran Bretanya, vam donar una renda bàsica a un nombre de famílies i vam observar com evolucionaven. Un dels casos era el d'una dona amb set fills. Passats dos anys, li vam preguntar pels seus deutes i ens va dir que encara tenia un deute de 7.000 lliures. Després, el Departament de Treball es va assabentar que la dona tenia un amant i li va retreure que cobrés un subsidi de mare soltera tenint una parella recent. Així doncs, li van exigir que tornés tots els diners que havia rebut durant l'any anterior. Avui, el deute d'aquesta dona ha pujat a 30.000 lliures. Ha estat criminalitzada, no pot aconseguir una feina i no pot pagar el lloguer. Tot per haver tingut un amant.

Amant no vol dir algú que mantingui els teus set fills...

Exacte. Hi ha molta gent en situacions així, rebo correus de persones de diferents països que em diuen: "Les autoritats locals m'han retirat els subsidis o m'han multat perquè diuen que he fet això, però no he fet això i no tinc diners per pagar un advocat i, per tant, no puc recórrer". El subtítol del meu segon llibre en versió original és *From denizens to citizens*. *Denizen* és algú que ha perdut els drets que un ciutadà dóna per fet que té. Cada vegada més gent s'adona que no té accés a la justícia perquè no es pot permetre un advocat ni pot permetre's el luxe de perdre els judicis; i això és part important de la crisi global en relació amb el precariat: perdre drets civils de manera contínua. Les autoritats són massa fortes i perds drets socials perquè els governs, en lloc de basar-se en els diners que té la gent per sobreviure, el que fan és basar-se en quins són els seus mitjans de subsistència.

Si et bases en els mitjans de subsistència de les persones, poses la gent en trampes morals de pobresa?

Si estàs a l'atur i t'ofereixen una feina de salari mínim, hauries d'agafar-la o no? Et surt a compte? Perquè, si l'agafes, perds el subsidi d'atur. Estàs en una trampa perquè, si acceptes els diners extra que et pot donar aquesta feina, perds l'ajuda econòmica de l'Estat. A molts països europeus, la taxa marginal és d'un 80%, és a dir, que només reps un 20% extra si optes per agafar una feina de salari mínim i deixar l'atur. Què fa la gent? Treballar en negre. Jo faria el mateix. I ho fan amb l'esperança que no els enxampin perquè, si els enxampen, els criminalitzen. O fas el contrari, no agafes la feina perquè agafar-la implica guanyar només uns quants diners extra. I llavors et diuen que ets una persona mandrosa que no vol treballar. Què fas si tens un deute de deu mil euros? L'economia actual obliga la gent a prendre

decisions incòmodes; aquesta gent afectada és el precariat. I els antics sindicats no representen les persones que es troben en aquestes circumstàncies. La gent està socialment desprotegida; la renda bàsica acabaria amb la trampa moral de pobresa.

"Dins l'esquerra, encara hi ha la idea que Escandinàvia té un bon sistema, però és totalment equivocat. Els meus llibres es venen molt bé a Suècia perquè s'adonen que el vell model suec és mort, que el laborisme ha mort" / Guye Sancho

Però la renda bàsica ha de venir d'impostos? Hem de forçar els nostres governs a cobrar nous impostos per fer que les rendes bàsiques siguin una realitat?

Pot venir d'impostos o pot venir de l'establiment de nous mecanismes de redistribució. Grans fons de capital, com han fet a Noruega o a Alaska.

Quina és la diferència entre el sistema escandinau i el nostre? Estan millor?

Dins l'esquerra, encara hi ha la idea que Escandinàvia té un bon sistema, però és totalment equivocat. Els meus llibres es venen molt bé a Suècia perquè s'adonen que el vell model suec és mort, que el laborisme ha mort. El país que ha vist una reducció més gran del salari nacional durant els últims anys és Suècia, la desigualtat creix de forma desorbitada. Avui, a Suècia, l'atur juvenil arriba gairebé al 20%. Per tant, no els va massa bé... Si vas a Dinamarca, t'adones que el país que té el deute de propietat més gran no és Espanya, sinó Dinamarca! A Escandinàvia, viuen en una mena de pròrroga, però el precariat creix de pressa. El vell sistema en què pensen els escandinaus, el que apareix als seus llibres de text, ja no existeix. La fragmentació de classes s'ha produït en aquests països igual que a qualsevol altre lloc. Tenint en

compte la fragmentació de classes global i com s'ha desenvolupat la situació econòmica a països com Espanya, Itàlia, Grècia i Portugal (PIIGS)... és qüestió de poc temps.

Hem de donar una resposta global al fenomen global del precariat . Ja sé que Europa no és tot el món, però què fem amb la Unió Europea? Cal una UE unida o hem de marxar-ne?

"Em van convidar a Escòcia abans del referèndum i jo els deia que no era nacionalista, però que aquell fenomen tenia relació amb el precariat, que se sent alienat de les estructures i allunyat de la City de Londres"

Sóc un internacionalista i hauria d'estar a favor d'Europa, però necessitem una UE que sigui profundament diferent de com és ara. Europa ha estat dominada pels interessos del capital financer, per institucions com el Banc Central Europeu i pels interessos del neoliberalisme. Ho hem de canviar, però només podrem començar a fer-ho si ho fem des de les nostres polítiques nacionals i regionals. L'hegemonia alemanya està pressionant les regions del sud del continent, però també altres zones. Estem forçant els països PIIGS a l'austeritat i aquesta és la pitjor opció. Ara bé, si els polítics del Parlament Europeu no les obliguen, dubto que les institucions de la UE canviïn.

Intueixo que els joves i no tan joves nascuts dins la classe mitjana conformen bona part del precariat occidental...

Sí, perquè la majoria de l'antic proletariat està virant cap a la ultradreta. Si mires qui vota els neofeixistes, veuràs que són moltes comunitats i famílies del proletariat tradicional: els membres de sindicats, els que es posicionaven a favor de la socialdemocràcia, els laboristes... Aquest grup i la primera part del precariat, el que prové

d'aquestes comunitats de classe obrera i no té massa educació. Però el que creix més és el personal format. El precariat és la primera classe de la història que té un nivell educatiu més elevat que el que requereix la feina remunerada que se li ofereix. És la primera classe sobrequalificada; i això crea una frustració existencial. Aquest és un dels motius pels quals es distingeix de l'antic proletariat i l'antiga classe mitjana. No és part de cap classe anterior, és una nova classe. I crec que aquesta consciència que s'està desenvolupant voldrà dir que tindrem partits polítics amb més coratge. Si tens un Podem que puja perquè és atractiu als ulls del precariat i després perds la força, vindrà algú nou. Seran ells o seran nous moviments. Va passar el mateix a Itàlia quan va aparèixer Grillo: d'entrada, havia de ser un moviment de precariat, però després van aparèixer les contradiccions i es va saber que havia arribat fins allà de la mà d'un plutòcrata. Però, arran d'allò, va aparèixer el partit ecologista Esquerra, ecologia, llibertat, que està aconseguint més membres i és molt més representatiu del precariat. La política serà caòtica; i espero que Podem recuperi el seu radicalisme inicial a temps de cara a les pròximes eleccions.

Creus que l'auge de l'independentisme a Catalunya està fora del tema de què parlem?

No està a fora. Estic content que ho mencionis perquè, si no, hi hagués hagut un forat en la nostra conversa. Crec que el moviment d'aquí –i tinc amics que hi estan implicats de diferents maneres, un d'ells és l'economista també favorable a la renda bàsica Daniel Raventós– té semblances amb el partit independentista escocès. Em van convidar a parlar a Escòcia abans del referèndum i a tot arreu on anava els deia que jo no era nacionalista en cap aspecte, però que aquell fenomen tenia a veure amb el precariat. El precariat se sent alienat de

les estructures i, sobretot, se sent allunyat de la City de Londres, el centre de finances. Segur que, si visqués aquí, em sentiria alienat per Madrid com a capital i com a font xucladora d'ingressos nacionals. Una de les queixes de Catalunya és que pagueu més impostos a Madrid del que rebeu a canvi; la qüestió econòmica, doncs, però també la sensació que el sistema se serveix dels diners que guanya la gent per incloure'ls en un sistema financer que s'aprofita d'ells. El sentiment nacionalista català de sempre ha estat reforçat per aquesta sensació que la globalització i el capital financer són dominants i que ens estan explotant.

I necessitem alguna cosa més propera...

"El 'Deixa'ns governar-nos' s'articula com a desig d'emancipació nacional, però crec que s'intueix l'explotació financera que patim i el fet que ens enfrontem a un sistema que no ens deixa evolucionar" Exacte. Nacionalisme en una democràcia participativa en què puguem tenir el control. Aquest "Deixa'ns governar-nos, retorna'ns l'autonomia" no es planteja en aquests termes, perquè s'articula com a desig d'emancipació nacional, però crec que s'intueix l'explotació financera que patim i el fet que ens enfrontem a un sistema que no ens deixa evolucionar i desenvolupar-nos. De manera que aquests moviments nacionals són rellevants pel precariat. I és el motiu pel qual molts barcelonins entenen perfectament el precariat. Ens hem d'adonar que estem en un moment molt crític des del punt de vista polític i potser no tenim èxit. No intento ser hegelianista ni res d'això. Pot no funcionar, però tenim la responsabilitat de participar i encoratjar els polítics. Hem de repolititzar-nos, comprometre'ns.

Què penses del candidat d'esquerres Jeremy Corbyn a Anglaterra?

Algunes referències internacionals?

Corbyn està sent atacat pels mitjans de manera sistemàtica. Jo descriu Corbyn com algú que trenca motllos. Ha fet una feina fantàstica perquè ha destruït les credencials del nou laborisme. Tony Blair està acabat, no ell, però sí la gent que l'envolta. El que ha fet Corbyn és fantàstic en el sentit que, ara, ell és la proa del vaixell, un començament. Però segueix molt arrelat a l'esquerra tradicional; no crec que Corbyn, a qui considero un bon home, entengui el precariat. Tot i així, ha aconseguit mobilitzar centenars de milers de persones que li donen suport i que formen part del precariat –no crec que pugui representar-los bé, però tant de bo m'equivoqui. Fora d'Anglaterra, és diferent. He parlat amb companys polonesos i veure l'auge dels moviments del precariat a Polònia em satisfà. Al Canadà, hi ha hagut un rebuig generalitzat al partit neoliberal i, a Alberta, va guanyar el partit del precariat, i això que és l'Estat del primer ministre conservador! Els líders d'Alberta suporten la renda bàsica de forma directa, volen introduir-la i es podria fer fàcilment perquè, a Alberta, tenen diners del petroli. Als Estats Units, Bernie Sanders també pot ser un inici. Almenys ells podran tornar a dirigir el debat cap a algun d'aquests temes. No crec que Sanders ho aconsegueixi, però almenys ha aparegut. Sigui com sigui, tots aquests moviments polítics nous encara estan en un estadi primitiu, caòtic. El que vull dir a tots els lectors és que tots tenim la responsabilitat de comprometre'ns de nou en la política.

Entrevista a Serge Latouche a *eldiario.es* per Alejandro Ávila

Serge Latouche: "Hay que reducir drásticamente las horas de trabajo"
El catedrático francés de Economía afirma que trabajar más horas hunde los salarios, al incrementarse la oferta sin que lo haga la demanda El economista y filósofo defiende en Sevilla su utopía del decrecimiento, basada en "la frugalidad y la autolimitación" Apuesta por poner fin a "la economía del crecimiento sin crecimiento" y recuperar "el sentido de los límites"

Renacer antes de que sea demasiado tarde. Cambiar la economía del crecimiento sin crecimiento por la del decrecimiento. El catedrático francés Serge Latouche lleva más de **una década defendiendo su utopía**. Filósofo y economista, sabe que las ideas han de venderse como cualquier otro bien de consumo: con un buen eslogan y un mensaje contundente.

Latouche desgrana tanto los síntomas de una sociedad en declive, como los ingredientes de su antídoto, el decrecimiento. Para Latouche, **una sociedad de crecimiento sin crecimiento** "lleva al paro y la falta de financiación para aquellas cosas que proporcionan un mínimo de bienestar como son la cultura, el medioambiente o la sanidad". Es como un ciclista que no pedalea.

Sin academicismos, Latouche ha subrayado que, como bien se sabe en España, el sistema ha vivido una época de "crecimiento ficticio basado en la especulación". Según el profesor emérito de la Universidad de París Sud, la felicidad y el Producto Interior Bruto (PIB) son términos reñidos.

"Las sociedades desiguales no generan felicidad"

"El sistema no hace que las personas sean felices. Las sociedades desiguales no generan la felicidad, ya que ni siquiera los ricos son

felices en sociedades desiguales", explica. "En los países más felices no se producen muchos coches, pero sí alegría de vivir", bromea el catedrático refiriéndose a países como Costa Rica, la República Dominicana o Jamaica.

Latouche considera una falacia tanto la idea de crecimiento como la de desarrollo sostenible, ya que ve imposible producir, consumir, explotar los recursos y contaminar de manera ilimitada. Según el erudito, el sistema está engrasado por la **"triada infernal": la publicidad, los bancos y la obsolescencia programada**. Una sociedad así, apostilla, "no es sostenible ni deseable".

El filósofo francés prefiere hablar de hundimiento antes que de crisis para referirse a una sexta extinción de las especies que avanza a "una velocidad aterradora" y tendrá como una de sus principales víctimas al ser humano. "El drama es que no creemos en lo que sabemos y, por tanto, no hacemos nada. **Los 140 jefes de gobierno que se van a reunir en París lo saben y no van a hacer nada**", en referencia a la Cumbre del Clima de París.

El autor de *Pequeño tratado del decrecimiento sereno* o *La sociedad de la abundancia frugal* cree que la única posibilidad que tiene la humanidad de sobrevivir ante dicha catástrofe es el decrecimiento basado en "la frugalidad y la autolimitación". Sería una revolución basada en el "círculo virtuoso" de las **ocho erres: reevaluar, reconceptualizar, reestructurar, reubicar, redistribuir, reducir, reutilizar y reciclar**.

"Debemos ser buenos jardineros, recuperar el sentido de los límites y de nuestra relación con el medio ambiente para ver que hay riqueza más allá de la económica", destaca. Se trata de " **revisar el concepto de escasez**. La naturaleza no es escasa, sino fecunda, pero se vuelve escasa cuando, por ejemplo, creamos organismos modificados genéticamente que no se pueden regenerar".

Programa reformista

A eso, explica, hay que añadir la reducción del exceso de consumo y reutilizar o reciclar lo que no se pueda utilizar. Latouche recalca que no se trata de un programa, sino de un proyecto o un horizonte que dé sentido a proyectos políticos y que ya propuso, como programa reformista, en las elecciones presidenciales francesas de 2007.

En su programa de diez puntos, Latouche invitó a los candidatos a apostar por una huella ecológica sostenible, reducir el transporte con ecotasas, relocalizar las actividades económicas, restaurar una agricultura productiva pero ecológica, reducir el tiempo de trabajo, invertir en "**bienes relacionales**" como el amor, la amistad o el conocimiento, reducir el derroche de energía y los espacios publicitarios, reorientar la investigación tecnocientífica y recuperar la gestión pública del dinero.

De todas esas medidas, la reducción de la jornada laboral es una de las más polémicas. El filósofo cree que "hay que reducir drásticamente las horas de trabajo". Rebate así el lema del expresidente francés, Nicolas Sarkozy, que defendía que había que "trabajar más para ganar más". "Tenemos mucha gente sin trabajo y mucha gente que trabaja más para ganar menos. Si uno trabaja más, aumenta la oferta y como la demanda no lo hace, hunde la ley de la oferta y la demanda. Es decir, **si se trabaja más, se gana menos**. Yo reprocho a los economistas de mi país que no hayan bajado a la arena a denunciar aquel eslogan presidencial", sentencia.

Latouche ve difícil que la sociedad se lance a cambiar el estado de las cosas antes de que se produzca este hundimiento. "Todo el mundo querría que el mundo fuera menos bárbaro, pero **no tenemos el valor de cambiar el rumbo**. La gente, manipulada por la publicidad y la propaganda, no quiere cambiar sus hábitos", subraya. En esa valentía

de cambiar las cosas está la solución, asegura, de la lucha contra el paro, la pobreza extrema y la proliferación del terrorismo.

PREGUNTAS TRAMPA EN UNA ENTREVISTA DE TRABAJO

Preparar de antemano un buen argumento te puede sacar de más apuro. Jorge Guelbenzu, director general de Infoempleo, te ayuda a conseguir el trabajo de tus sueños.

¿Piensas ser madre próximamente?

«A pesar de no aportar ningún valor para establecer la adecuación del profesional al puesto, este tipo de preguntas se incluye en las entrevistas», dice Guelbenzu, quien te aconseja dos posibles respuestas: «La primera y más directa sería enfatizar que es una cuestión de índole personal que no afecta al puesto ni a tu rendimiento profesional. Si aun así insisten preguntando, y estás pensando ser madre, puedes responder con una afirmación y consultar al seleccionador si esto les supone un inconveniente. A través de su respuesta podrás valorar si es el lugar idóneo para ti».

¿Te quitarías el piercing?

«Aunque estamos habituados a ver piercings y tatuos, suele ser un tema delicado en algunos empleos. Si es por cuestiones de seguridad, porque pueda entorpecer el desempeño de la actividad o porque resultase perjudicial para la empresa, la respuesta está clara. Lo adecuado es que le preguntes a tu interlocutor si hay algún código al respecto para que aclare tus dudas».

¿Por qué te despidieron de tu anterior trabajo? y ¿qué opinas de tu exjefe?

La primera es «una pregunta peliaguda. Si se debe a circunstancias ajenas a ti (económicas, organizativas o un ERE), lo mejor es ser claro: 'Se redujo la plantilla por los recortes'; eso sí, evita coletillas como 'mi jefe podría haber hecho más antes que despedimos', porque la entrevista no es el lugar adecuado para quejarte», afirma el experto. Si fue por un error tuyo, «lo mejor es que lo expliques sin incidir en los detalles y dejes constancia de que aprendiste de aquella situación. La segunda es un clásico. Te pondrá a prueba. Lo más acertado es que cuentes tu experiencia y detalles sus rasgos favorables y los negativos, una de cal y otra de arena».

¿Estás dispuesta a hacer horas extra?

«Se suele considerar un tema delicado en algunos sectores como la publicidad o el marketing, pero no aparece por escrito. Procura dar una respuesta honesta contigo misma: en realidad vas a poder realizarlas si tienes otro trabajo o hacer otras tareas que te impiden tener tu jornada laboral (preguntar si tienen fórmulas flexibles como el teletrabajo). Lo más adecuado es que te comprometas a algo que seas capaz de realizar porque no puedes alegar que nadie te avisó de esto».

MARIE CLAIRE Y CRISTIAN LAY celebran a las emprendedoras

Marie Claire celebró sus primeras Jornadas de Emprendimiento con Cristian Lay con tres mentoras de lujo y tres emprendedoras de éxito que compartieron sus experiencias con las asistentes. Gran parte de las intervenciones estuvieron protagonizadas por las experiencias personales de María Eugenia Girón, Carmela Díaz, Mercedes Wullich... Mujeres a las que la casualidad las encontró trabajando y que tienen claro cuál es la clave para ser emprendedoras: no rendirse, crear un producto y llamar a todas las puertas.

1

1 Article de la revista *Cosmopolitan*. N° de novembre de 2016

¿Piensas ser madre próximamente?

«A pesar de no aportar ningún valor para establecer la adecuación del profesional al puesto, este tipo de preguntas se incluye en las entrevistas», dice Guelbenzu, quien te aconseja dos posibles respuestas: «La primera y más directa sería enfatizar que es una cuestión de índole personal que no afecta al puesto ni a tu rendimiento profesional. Si aun así insisten preguntando, y estás pensando ser madre, puedes responder con una afirmación y consultar al seleccionador si esto les supone un inconveniente. A través de su respuesta podrás valorar si es el lugar idóneo para ti».

“N'estem fartes, cal erradicar l'home econòmic”

Nuria Varela, periodista i escriptora

CRISTINA SEN
Barcelona

Les dones que vam néixer a finals dels anys seixanta –i en som un munt– vam arribar a la joventut creient-nos pioneres i amb totes les intencions de menjar-nos el món (...). Quan vam començar a fer els quaranta anys, quan va arribar la famosa crisi econòmica a nosaltres ens va agafar amb unes vides complexes. Erem la primera generació que havia entrat en torrent a la universitat, atrossàvem títols, currículum. Però alguna cosa no va sortir com esperàvem”. Nuria Varela, escriptora i periodista, retrata al llibre *Cansades* una generació de dones, la seva, que es va llançar al món pensant-se lliures i iguals, fins que van topat, diu, amb la reacció del patriarcat.

Cansades:
Plantejo el cansament com un atipament. Fartes de les dobles i triples jornades, de les bretxes salarials, de les microviolències i els micromasclismes diaris –a la feina i en les relacions personals–, pel mite de la conciliació, l'exigència del mite de la bellesa i l'eterna joventut, per fer-ho tot soles, per nedar a contracorrent, per haver aguantat la pressió laboral, per haver donat suport sistemàticament a totes les nos- sades de no tenir poder, no tenir

temps lliure. Cansades de ser l'avantguarda, i de la postergació contínua.

Què és el que ha passat perquè aquelles expectatives de llibertat d'una generació hagin saltat pels aires?

Hi ha una nova misogínia, un neomasclisme, que es basa en discriminacions antigues però vestides de noves formes subtils, on se situa que la igualtat entre homes i

NASCUDES A FINALS DELS 60

“La nostra generació es va veure pionera, lliure, però hem topat amb el neomasclisme”

PROU DE SER FORMIGUES

“Volem viure sense triples jornades, d'acord amb els desitjos, ens toca ser cigales”

dones esta ja aconseguida. Avui una dona pot ser directora d'un diari, liderar un equip ampli i tenir l'obligació d'ocupar-se de totes les tasques domèstiques, patir el *mansplaining* d'un becarí –homenes que parlen a les dones des d'una presumpció superioritat intel·lectual– i ser criticada pel seu aspecte a l'hora d'anar a un acte públic. Aquest masclisme “sub-

til”, en qüestions tan greus com la violència masclista, es reflecteix en la mentida de les denúncies falses, o a fer aixecar sospites sobre la víctima quan es produeix una violació. Hi ha un mandat de silenci.

Esmenta les tesis d'un filòsof de referència en els últims anys, Byung-Chul Han, que reflexiona sobre la societat del cansament en un món en el qual s'ha substituït el paradigma de la disciplina externa en la feina pel del rendiment, la lliure obligació. Però diu que s'oblida de les dones.

Descriu les característiques d'aquesta nova societat però s'oblida de les atencions, de les quals s'encarreguen majoritàriament les dones, que també treballen fora. Pots er

es pot triar un càrrec en el qual es treballen més hores, però el que no es pot triar és donar menjar als teus fills o cuidar una mare lesionada. Cal tenir-ne cura, sense més ni més, i té hora fixa. No pots anar a buscar el teu fill a l'escola dues hores després que tanquin les portes. Societat del cansament? Sens dubte per a les dones però no per l'autoexigència de l'èxit, sinó perquè se'ls suma l'obligació de les cures.

Per assolir la igualtat, assenyala, cal contemplar l'economia en la seva dimensió completa i erradicar l'home econòmic.

Hi ha dos mandats urgents a resoldre que són la violència masclista i la crisi de les cures. Parlo de *l'home econòmic* absent d'aquesta altra gran economia, la de les cures, que si es comptabilitza a Espanya suposaria el 53% del PIB. Es defineix com un individu racional que no té infantesa ni es fa vell –és a dir, que oblida que el van cuidar i l'hauran de cuidar–, que no depèn de ningú i no més es fa responsable de si mateix. La teoria econòmica es va in-

ventar un model impossible ja que aquest home econòmic representa una llibertat d'actuació que tan sols pot existir perquè hi ha algú que fa també les altres activitats. Cal acomiadar-lo.

La cocció del neomasclisme, segons explica, va sorprendre massa confiades les dones que durant l'etapa del Govern de Zapatero impulsaven les lleis

EMILIA GUTIÉRREZ

Nuria Varela, aquesta setmana a Madrid

d'igualtat. Vostè va ser cap de gabinet del Ministeri d'Igualtat.

Hi va haver una reacció molt violenta pel mer fet d'existir. La creació d'aquell Ministeri va fer vessar el vas de la reacció patriarcal, en veure amenaçada mitjançant una estructura governamental un sistema en el qual predomina el poder de l'home. Hi va haver, i hi ha, una contrarrevolució oculta, vestida de vegades de progressisme, i amb les dades a la mà veiem com Espanya ha caigut en picat als índexs que mesuren la bretxa global de gènere.

La seva anàlisi des del femi-

nisme es va veure reflectida en la política. El cansament és un capital polític i el malestar generalitzat de les dones cal canalitzar-lo per qüestionar el sistema i exigir una altra lògica econòmica. Cal reduir aquesta feina invisible de les dones. Un exemple senzill: si els homes adults es cuidessin a si mateixos, es reduiria en un 39% la sobrecàrrega de les dones. Cal negociar un nou pacte de gènere ja que l'expectativa de les dones no passa per continuar aguantant tota aquesta feina de forma gratuïta i en solitari. Cal avisar que o s'encara la gestió social de les cures, o es farà en joc la sostenibilitat humana. No veig aquesta generació cansada cuidant els seus nets amb pocs cursos.

Els pactes sempre són difícils, o no es compleixen.

Cal trencar el vel del silenci, i és necessària la rebel·lia perquè encara que no sempre protegeix, està clar que la submissió no ho fa mai. La nostra generació és descreguda, escèptica i rebel. Cal tractar amb irreverència el patriarcat, burlar-se'n i denegar les seves exigències. La Marxa de Dones que va tenir lloc el passat 21 de gener a Washington per protestar contra Donald Trump pot ser un signe que les dones fartes no estan disposades a aguantar més. Però no es només criticar Trump, el masclisme ara és subtil.

L'horitzó que proposa per a les dones és deixar de ser formigues i passar a ser cigales.

Hem viscut, vivim, amb una falta de proximitat entre els desitjos i les realitats. És el moment de la reacció de la nostra generació de dones. I si, hem estat formigues i ara volem ser cigales. Volem viure sense dobles i triples jornades, viure d'acord amb el que creiem, lliures de violències reals, estructurals i simbòliques. I si, ara ens toca cantar. ●

El mercado laboral más allá del paro

Mujeres, inmigrantes, empleados del sector servicios, de mediana edad y con sueldos bajo. Estos son algunos de los nuevos perfiles del mercado

Eduardo Magallón
Barcelona

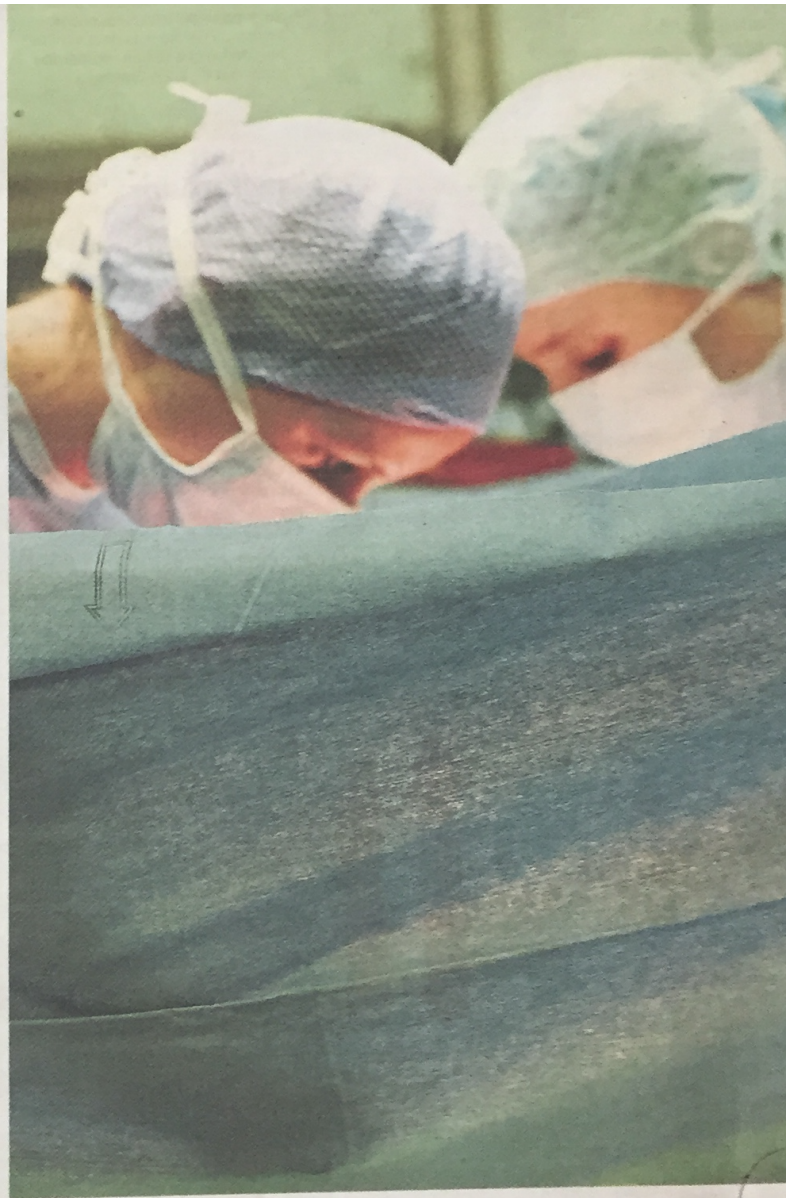
Desde el arranque del nuevo milenio, el mercado laboral ha cambiado en muchos aspectos. Los trabajadores se han bajado del andamio y han salido de las fábricas para emplearse en el sector servicios. Las mujeres se han incorporado masivamente al mercado de trabajo, en un período en que la presencia de mano de obra inmigrante se ha multiplicado por tres y ha envejecido de forma preocupante la población activa. Y mientras sucedían esos cambios, el crecimiento de cerca de tres millones de ocupados no ha evitado que haya dos millones más de parados. Aunque la tasa de temporalidad se ha reducido ligeramente, los trabajadores más precarios se distribuyen en todas las franjas de edad mientras crece el porcentaje de personas que pese a tener un trabajo son pobres, un 13%. El análisis del mercado laboral desde el 2000 se debe dividir en dos grandes periodos separados por el arranque de la crisis en el 2007: el primero de fuerte expansión al calor del boom inmobiliario y el segundo de rápida contracción del que -con altibajos- se va saliendo.

Hoy los empleados trabajan en buena parte en empleos distintos a los que tenían en el año 2000. Tres de cada cuatro trabajadores (el

76%) está englobado en el sector servicios ya sea en una empresa relacionada con el turismo o en una compañía nueva surgida de la digitalización de la economía. En el 2000 ese porcentaje era del 63%. Los sectores que más peso han perdido son la industria (su peso pasa del 19,6% al 13,8%) y la construcción (del 11,2% al 5,9%).

La desindustrialización que vive España se debe tanto a factores internos (aumento de los costes laborales y la consecuente pérdida de productividad) como factores externos (globalización o el efecto de las divisas). Laura Pelay, de UGT Catalunya y trabajadora de Seat, apunta también que en los últimos años muchos de los empleos adscritos a la industria como la limpieza o la seguridad han pasado a manos de subcontratas englobadas en el sector servicios.

El director de Coyuntura y Estadística de Funcas, Raymond Torres, apunta otras razones de esa terciarización y del mantenimiento de la temporalidad: "cambia por la digitalización de la economía, que provoca que mucho del empleo que se crea nuevo se base en la digitalización. Y suele ser empleo de servicios de mercado y no turísticos". En ese sector se englobarían desde las actividades de consultoría que hoy día es inseparable de las nuevas tecnologías hasta las actividades de programación. Torres añade que

"el mercado laboral cambia de la mano de la economía".

Contestada la pregunta de dónde se trabaja, ahora se debe responder quién trabaja. Las estadísticas muestran que trabajan más mujeres, más inmigrantes y menos jóvenes. La tasa de actividad femenina creció ininterrumpidamente entre el 2000 y el 2013 mientras en los últimos tres años ha retrocedido unas décimas, hasta situarse en el 53,6%. "La incorporación de las mujeres es por la llegada al mercado laboral de unas nuevas generaciones con mayor nivel educativo", dice Torres. No obstante el colectivo sigue su-

friendo una fuerte discriminación puesto que sus salarios son claramente inferiores a los de sus compañeros varones. Las mujeres de cobran de media un 14% menos que los hombres pero en determinados cargos esa diferencia puede ser aún mayor. "Además sigue existiendo el techo de cristal" para las mujeres, recuerda Carlos Obeso, profesor de Esade.

La entrada de mano de obra inmigrante ha hecho que su peso respecto al total pase del 5,1% en el 2000 al 15,1% el año pasado. Muchos de los inmigrantes llegaron en el citado periodo expansivo que va del →